

Slakkeninventarisatie bos en heemtuin, zuidelijk van Axel

(Slakkenwerkgroep KNNV Afd. Bevelanden, rapport nr. 92, d.d. 25-3-2010).

Door: Harry Raad

Op 23-3-2010 bezocht de Slakkenwerkgroep KNNV-Afd. Bevelanden het bos en de heemtuin aan de Kinderdijk, ten zuiden van Axel (km-hokken 51/52-364). Het slakkenwerk werd ditmaal verricht door Jaap Woets, Lucien Calle, Bas van der Maas (gast) en ondergetekende.

De locatie

Bij deze inventarisatie hebben we eerst een stukje van het Axelse Bos oostelijk van de Kinderdijk bekeken en zijn vervolgens aan de westzijde van die dijk naar de Heemtuin en het aangrenzende populierenbos gegaan. Deze plekken liggen in de polder Beoosten en Bewesten Blij, bedijkt in 1790 (Wilderom, 1973). De polder was een afdamming van een zeearm die in verbinding stond met de Braakman. Volgens een kaart uit 1777 lagen hier de 'Sant Plaaten', die aan de noordzijde van Axel gescheiden waren door het 'Cannaal Van Axel'. Van het kanaal, dat niet meer dan een natuurlijke geul was, is de Axelse Kreek als stille getuige overgebleven (Buysrogge, 2002). Deze historie maakt duidelijk dat we hier met een jonge bodem te maken hebben, die is te typeren als kalkrijk zand. Bij het veldwerk herkenden we het voormalige plaatszand aan de lading zeeschelpen die daarin werd aangetroffen. Hydrologisch gezien is de voormalige, zilte invloed van de zee uitgewist; de begroeiing langs het open water duidt op 'puur' zoete omstandigheden.

Op stap, gemengd loofbos

De verzamelexcursie begon aan de Boslaan, een zijweg aan de oostelijke zijde van de Kinderdijk in het Axelse Bos. Daar maakten we kennis met onze gast Bas van der Maas, die stage liep bij Stichting Landschapsbeheer Zeeland en door Lucien was uitgenodigd. De eerste slakken werden gezocht in het bos zuidelijk van de parkeerplaatsen. Daar lag een gemengde opstand met eik en esdoorn van misschien een dertig jaar oud. Een topografische kaart uit 1918 laat hier nog een boomweide zien. Toen was er dus gras onder de bomen, nu is de kruiddlaag nauwelijks ontwikkeld. Het strooisel van de gemengde opstand verteert niet erg snel, wat eigen is aan de aanwezige soorten. Op deze kalkrijke bodem gaat het toch een stuk vlotter dan op zure zandgrond. Onder het gevallen blad van het afgelopen jaar schuilen gewone tuinslak, heesterslak en grote clausilia, soorten van kalkrijke milieu's. Verder kropen er soorten als bruine blinkslak, behaarde slak en grote glansslak rond. Lucien vertelde dat het bos relatief vochtig was, wat natuurlijk gunstig is voor slakken. De tuinslak zat niet alleen in het strooisel, maar ook op een boom; het ging om een enkele volwassen slak en meerdere minuscule, jonge slakjes. We moeten hierbij niet aan een gezinssituatie denken. Die samenstelling was puur toeval, want volwassen slakken zijn wars van opvoedtaken. Vermoedelijk waren ze afgekomen op de algen die daar groeiden. Jaap wist verderop een paar naaktslakken bij een boomvoet te verzamelen, het ging om de grote wegslak, zwarte wegslak en de kleine akkerslak. Een strooiselmonster uit dit bos gaf nauwelijks enige aanvulling op de soortenlijst.

Waterkant

Wandelend door het bos, op weg naar de heemtuin, kwamen we bij een brug over een brede gracht. Aan de noordzijde kwam dit water uit op een grotere plas/ kreekrest met een brede rietzoom. Op die overgang hebben we slakjes gevestigd vanaf een kade met houtig gewas. Het vissen in een zone met veel boomwortels leverde opmerkelijk genoeg een heel goede vangst. Dat vissen kon alleen met een kleinere plastic pot, voor een keukenzeef was er onvoldoende ruimte om de bodem te bereiken. We zagen in het veld meteen al grote diepslak, draaikolkschijfhoren en gewone hoornschaal. Daar voegden zich later door onderzoek van meegenomen bagger nog wat kleine soorten bij, waarvan ik de vijver-pluimdrager, platte pluimdrager, vlakke schijfhoren en de kleine diepslak wil noemen. Er zaten verder nog erwtenmosseltjes in de bagger, het ging om kleine exemplaren van vermoedelijk één soort, die ik - haast voorspelbaar - niet op naam kon brengen. Er waren nog andere slakkensoorten die alleen als vers, leeg huisje werden aangetroffen. Ook is op de inventarisatielijst een enkel, iets verweerd klepje van de moerashoornschaal opgenomen.

Aan de andere kant van de Kinderdijk hebben we gevestigd in een grote drinkpoel, gelegen in een grasland naast de heemtuin. Het grasland was erg zompig, met diepe, volgelopen rijsporen. In de poel visten we opmerkelijk veel ovale poelslakken (s.l.) op, aangevuld met enkele vlakke schijfhorens en een platte pluimdrager. In het grasland zelf hebben we niet gezocht. Nog niet lang geleden was dit stuk een boomweide; de begrazing in de zomerperiode is ook na het kappen van de bomen voortgezet.

Heemtuin

De slakkenvisserij werd tot slot nog voortgezet in de kleine gracht van de heemtuin. Hier ving Bas en Lucien vijverpluimdrager, platte pluimdrager en grote diepslak. Deze gracht en de drinkpoel toonden daarmee een

geringere variatie in slakkensoorten dan het grotere water van de gracht annex kreekrest aan de andere kant van de Kinderdijk. De tweekleppigen zijn alleen in het grotere water gevonden.

In de heemtuin ligt een opgehoogd stuk grond met daarop de in onbruik geraakte watertoren. Dit grondlichaam ligt net zo hoog als de Kinderdijk, waarop het aansluit. Op plekken waar de bodem onbedekt was lagen opvallend veel oude, gebleekte zeeschelpen, waaronder kokkels en strandgapers. Vooral het zuidwest talud van dit plateau is een kenmerkend slakkenmilieu: kalkrijke grond die flink opgewarmd wordt door de instraling van de zon. Hier komen slakken voor die eigen zijn aan het Deltagebied, het gaat om de grote kartuizerslak en de fijngeribde grasslak. Ze zijn te vinden in de kalkrijke duinen, maar ook op polderdijken met een wat schralere vegetatie. Deze twee soorten werden massaal begeleid door de behaarde slak. Het moet gezegd worden, we vonden alleen van de laatste soort enkele levende dieren. De grasslak en de kartuizerslak zijn eenjarige soorten, 's winters vallen dan vooral de lege huisjes op. Zo er al jonge slakjes rondkropen, moeten dat hele kleine exemplaren geweest zijn. Er is geen bodemmateriaal verzameld om dat na te gaan. Op het talud werden verder grote clausilia's en glanzende agaathorens gevonden. Het maaibeheer zal de individuele slakken hier vaak geen goed doen; een deel van de populaties wordt bij de uitvoering van de werkzaamheden gedood. Het kan echter zijn dat het maaibeheer een positieve invloed heeft op een soort als de fijngeribde grasslak, die een voorkeur heeft voor pioniermilieu's. Lucien gaf aan dat dit beheer al een jaar of tien gaande is, wat kan inhouden dat de slakkenfauna daarop goed is ingesteld.

Elders in de heemtuin hebben we nog gekeken naar een met zand opgehoogd stuk, speciaal aangelegd voor het ontwikkelen van een droog biotoop. Knielend op deze bult open zand, konden we snel genoeg zien dat er nog geen slakjes rondliepen; ze hadden het misschien zelfs alweer de rug toegekeerd. Misschien dat de fijngeribde grasslak hier te zijner tijd nog komt buurten als er wat meer begroeiing is.

Populierenbos

Als laatste biotoop in deze omgeving moest het populierenbos nog bekeken worden. Het is een terrein van Staatsbosbeheer, met een kleine ontsluiting vanuit de heemtuin. In hoeverre dit bos een directe voortzetting is van de boomweide uit het begin van de vorige eeuw, is niet nagegaan. De kruidlaag bestaat uit ruig gras, en op lage stukken is soms een zeggen/biezen-vegetatie te zien. In dit bosgedeelte was het vinden van heesterslakken en grote clausilia's geen enkele moeite. Eigenlijk zagen we hier ook vele andere bekende soorten. Als soort van net wat nattere omstandigheden dient de gewone barnsteenslak genoemd te worden. Na het zien van deze overvloed aan slakken, moest geconcludeerd worden dat de populaties in het gemengde loofbos een relict waren van wat daar eerder in de boomweide voorkwam. Qua kenmerkende soorten zijn de slakkenfauna's van het gemengde loofbos en het populierenbos vergelijkbaar, daarbij vooral te denken aan de grote clausilia en de heesterslak.

Tot slot

Met 32 soorten is deze inventarisatie een succes te noemen. Dat is met name toe te schrijven aan de bijdrage van de zoetwater soorten. In het Zeeuwse kleipoldergebied wordt die laatste groep vaak weggedrukt door brakke omstandigheden. Er zijn negen soorten die slechts dood zijn aangetroffen, maar waarvan een levende populatie aanwezig zal zijn. De erwtenmossel is de enige die niet op soort was te determineren. Drie soorten zijn als soort in brede zin (s.l.) opgegeven, omdat ze tot tweeling soorten behoren die zonder nauwkeurig anatomisch onderzoek niet te onderscheiden zijn.

De soorten zijn bijna zonder uitzondering van geringe betekenis voor het natuurbeheer, omdat het om algemene soorten gaat die verder niet echt indicatief zijn voor een bijzonder milieu. De landslakken duiden op vochtige omstandigheden. Alleen de fijngeribde grasslak wijkt daarvan af, het is een soort van een meer open en droog milieu. Deze soort, hoewel algemeen in onze streek, is de enige Rode Lijstsoort in deze inventarisatie.

Tot slot wil ik onze gast Bas van der Maas bedanken voor zijn bijdrage aan dit resultaat.

Literatuur:

- Buysrogge, 2002. Sas van Gent belegerd. In: Werken met Zeeuwse kaarten (F. Beekman, c.s.), Uitgeverij Matrijs, Utrecht, p. 107-109.
- Wilderom, M.H., 1973. Tussen Afsluitdammen en Deltadijken IV, Zeeuwsch-Vlaanderen. - Den Boer, Middelburg. 567 pp.

Soortenlijst mollusken Axelse Bos/Heemtuin e.o (km-hokken 51/52-364); inventarisatie 23-3-2010, Slakkenwerkgroep KNNV-Afd. Bevelanden.

		levend	levend	dood	dood
		juv	ad	juv	ad
land: huisjesslakken					
<i>Aegopinella nitidula</i> ^{4,6}	Bruine blinkslak	4		2	1
<i>Arianta arbustorum</i> ^{4,5,6}	Heesterslak	2	6	3	3
<i>Balea biplicata</i> ^{4,5,6}	Grote clausilia	11	5		1
<i>Candidula gigaxii</i> ⁵	Fijngeribde grasslak			1	3
<i>Carychium tridentatum</i> ⁴	Slanke dwergslak				1
<i>Cepaea nemoralis</i> ^{4,5,6}	Gewone tuinslak	8	5	3	2
<i>Cochlicopa lubrica</i> ^{4,5,6}	Glanzende agaathoren	15	2	2	2
<i>Monacha cantiana</i> ⁵	Grote karthuizerslak			3	
<i>Nesovitrea hammonis</i> ¹	Ammonshorentje			1	
<i>Oxychilus draparnaudi</i> ^{5,6}	Grote glansslak		1	2	
<i>Succinea putris</i> ⁴	Gewone barnsteenslak	1		2	1
<i>Trichia hispida</i> ^{4,5,6}	Haarslak	4	1		4
<i>Vitrina pellucida</i> ⁶	Doorschijnende glasslak			1	1
<i>Zonitoides nitidus</i> ⁶	Donkere glimslak		1		
land: naaktslakken					
<i>Arion hortensis</i> s.l. ⁶	Zwarte wegslak s.l.	2			
<i>Arion intermedius</i> ⁶	Egel-wegslak	2			
<i>Arion ater</i> ⁶	Grote wegslak	1			
<i>Deroceras laeve</i> ⁶	Kleine akkerslak	1			
water: slakken					
<i>Anisus vortex</i> ²	Draaikolkschijfhoren	2	5		1
<i>Bithynia leachii</i> ²	Kleine diepslak	3	2	1	6
<i>Bithynia tentaculata</i> ^{2,3}	Grote diepslak	2	4	8	7
<i>Gyraulus albus</i> ²	Witte schijfhoren	1			
<i>Gyraulus crista</i> ²	Traktorwiltje			2	
<i>Hippeutis complanatus</i> ^{1,2}	Vlakke schijfhoren	4		1	1
<i>Physa fontinalis</i> ²	Bron-blaashoren			3	
<i>Planorbis planorbis</i> ²	Gewone schijfhoren	2			
<i>Radix ovata/peregra</i> ¹	Ovale poelslak s.l.	4		2	
<i>Stagnicola palustris</i> s.l. ²	Moeraspoelslak s.l.			2	
<i>Valvata cristata</i> ^{1,2,3}	Platte pluimdrager	7	2	12	5
<i>Valvata piscinalis</i> ^{2,3}	Vijver-pluimdrager	1	2		
water: tweekleppigen					
<i>Sphaerium corneum</i> ²	Gewone hoornschaal	7		5	
<i>Musculium lacustre</i> ²	Moeras-hoornschaal			1	
<i>Pisidium</i> sp. ²	Erwtenmossel	15		2	

Toelichting plaatscodes:

Km-hok.51-364: 1) vijver grasland, 2) gracht/kreekrest, 3) gracht heemtuin, 4) populierenbos, 5) heemtuin

Km-hok.51-365: 6) gemengd loofbos